

7. Склабовский А. О состоянии просвещения в Харькове и о публичных испытаниях, происходивших в его учебных заведениях, сего 1824 г. в июне и июле месяцах // Украинский журнал. – 1824. – Ч. 3–4. – №13–20. – С. 49–50, 106–224.

8. Українська педагогіка в персоналіях: у 2 кн. Кн. 1: навч. посібник / за ред. О. В. Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – 552 с.

REFERENCES

1. Bilotserkiv's'kiy, V. YA. (1999). *Ístoriya Ukraïni*. [History of Ukraine]. Kharkiv.
 2. Doroshenko, D. (1991). *Narisi istoriï Ukraïni. [V 2 t.] - T.2. (Vid polovini XVII stolit'ya)*. [Essays on the history of Ukraine]. Kyiv.
 3. Druganova, O. M., Martinenko, Í. Í. (2015). *Vneklasi inteligentsiï Sverds'kogo krayu u rozvitok natsional'noi osviti (istoriko-pedagogichnyi aspekt)*. [Contribution of the intelligentsia of the Sloboda region to the development of national education (historical and pedagogical aspect)]. Kharkiv.
 4. Kín, O. M. (2001). *Problemi navchannya í vikhovannya v pedagogichnïy spadshchini M. F. Sumtsova*. [Problems of education and upbringing in the pedagogical heritage M. F. Sum-tsova]. Kharkiv.
 5. *Osnovy natsional'nogo vikhovannya: Kontseptual'no polozhennya (1993)*. [Fundamentals of national education]. Kyiv.
 6. Rusova, S. M. (2009). *P. Dragomanov. Yogo zhittya y tvori*. [M.P. Dragomanov His life and works]. Chernigiv.
 7. Sklabovskiy, A. (1824). *O sostoyanii prosveshcheniya v Khar'kove i o publichnykh ispytaniyakh, proiskhodivshikh v yego uchebnykh zavedeniyakh, sego 1824 g.* [About the state of education in Kharkov and about public tests that took place in its educational institutions, this is 1824. In June and July months]. Kyiv.
 8. *Ukraïns'ka pedagogika v personaliyakh (2005)*. [Ukrainian pedagogy in personalities]. Kyiv.

УДК 378.14

ЗМАГАЛЬНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Постановка та актуальність проблеми. Головний вектор сучасного розвитку вищої освіти в Україні визначається загальним спрямуванням вітчизняної вищої школи на входження в загальноєвропейський і світовий освітній простір. У сучасних умовах розвитку світового суспільства, коли відбуваються процеси глобалізації в усіх сферах світового

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ
МАРТИНЕНКО Іван Іванович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики мистецької освіти та диригентсько-хорової підготовки вчителя, Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Наукові інтереси: дослідження питань національного виховання студентів вищих навчальних закладів засобами хорового мистецтва.

БЕЗЕМЧУК Лариса Валентинівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики мистецької освіти та диригентсько-хорової підготовки вчителя, Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Наукові інтереси: дослідження питань змісту мистецької освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MARTYNENKO Ivan Ivanovich – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Theory and Methodology of Art Education and Conductor-Choral Training of the Teacher, Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda.

Circle of scientific interests: research of issues of national education of students of higher educational establishments with means of choral art.

BEZEMCHUK Larisa Valentinivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Theory and Methodology of Artistic Education and Conductor-Choral Training of the Teacher, Kharkiv National Pedagogical University named after H. S. Skovoroda.

Circle of scientific interests: research on issues of the content of artistic education.

Рецензент – д. п. н. професор Черкасов В. Ф.
 Стаття надійшла до редакції 22. 09. 2018 р.

МОЙСЕЄНКО Раїса Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та освіти, Маріупольського державного університету e-mail: henomelis15@ukr.net

господарства, науці, техніці, інформаційних системах, виникає потреба у фахівцях, котрі здатні самостійно і активно діяти, приймати рішення, гнучко адаптуватися до змінних умов життя, що в свою чергу висуває суспільний запит на освіту і розвиток творчої особистості, здатної, на відміну від людини-виконавця, самостійно мислити, генерувати оригінальні

ідеї, приймати сміливі, нестандартні рішення. Але на жаль, випускники ЗВО, які приходять на виробництво, часто ще не здатні самостійно розв'язувати проблеми, не спроможні мислити дивергентно і системно, легко переходити від одного виду діяльності до іншого. Їм бракує творчої уяви, ініціативи та винахідливості. Такий стан справ потребує модернізації навчального процесу і змісту підготовки майбутнього фахівця. Період навчання у ЗВО – це підготовка до трудової діяльності, яка у найближчому майбутньому повинна стати для людини основним джерелом існування та засобом професійної та особистісної самореалізації.

Проблема розвитку пізнавальної активності студентів не нова, але вона залишається однією з актуальних у світовій педагогічній практиці, постійно перебуває у центрі уваги науковців, оскільки її успішне розв'язання дає можливість суттєво підвищити ефективність, результативність і якість освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел з даної проблеми свідчить про те, що активізацію пізнавальної діяльності студентів учені розглядають з різних сторін. Вивченню різних аспектів процесу активізації пізнавальної діяльності присвячені праці багатьох відомих педагогів і психологів, зокрема, таких як: А. Алексюка, Ю. Бабанського, Д. Бого-явленської, Л. Виготського, В. Давидова, І. Зязюна, Г. Костюка, О. Леонтєва, В. Ляудіс, С. Рубінштейна С. Смирнова, Т. Тернавської, Г. Щукіної та ін.

Проблеми активізації пізнавальної діяльності, формування творчого майбутнього фахівця на основі застосування активних (інтерактивних) методів, форм навчання в підготовці майбутніх фахівців; сутність і структурні компоненти навчально-пізнавальної діяльності студентів; поетапне формування навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців в процесі вивчення фундаментальних дисциплін знайшли своє глибоке обґрунтування у дослідженнях багатьох вчених, зокрема, у працях: А. Вербицького, В. Вергасова, М. Кларіна, І. Лернера, В. Лозової, М. Махмутова, Л. Кондрашової, П. Лузан, Р. Нізамова, О. Пометун та Л. Пироженко, А. Хуторського та ін.

Заслужують на увагу наукові та навчально-методичні праці О. Павленко, котрі присвячені проблемі активізації пізнавальної діяльності студентів, характеристиці та методичним особливостям активних (в їхньому складі – інтерактивних) методів навчання, характеристиці та застосуванню змагальних методів навчання в процесі підготовки майбутніх фахівців в системі

університетської освіти.

Аналіз наукових праць свідчить, що педагогічною наукою накопичено значний досвід щодо активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів. Однак, відомі педагоги, психологи мають різні погляди, підходи щодо її реалізації. Кожен з підходів є доцільним і важливим. Не дивлячись на наявність різних підходів щодо активізації навчально-пізнавальної діяльності, дослідники цієї проблеми погоджуються в одному, що активізація – це і процес, і результат стимулювання активності особистості студентів за рахунок знаходження оптимального співвідношення між традиційними та інноваційними, активними методами навчання, формами організації навчання й засобами навчання в сучасній освіті.

Мета статті – на основі аналізу наукових джерел розглянути сутність дефініції «активізація пізнавальної діяльності», особливості змагальних методів навчання та ефективність застосування даних методів у підготовці майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з стрижневих категорій дефініції «активізація пізнавальної діяльності» визнається категорія «діяльність». Певний інтерес становлять погляди Б. Ананьєва, О. Леонтєва, А. Петровського, В. Петровського, С. Рубінштейна, які вважають, що діяльність – це двобічний процес впливу людини на навколишній світ і навколишнього світу на людину.

Так, А. Петровський інтерпретує поняття діяльності як «динамічної системи активної взаємодії суб'єкта з зовнішнім світом, в процесі якої суб'єкт активно впливає на об'єкт, за рахунок чого задовольняє свої потреби...» [9, с. 21].

С. Максименко наголошує на тому, що «діяльність людини це свідомо активність, яка виявляється в системі дій, що спрямовані на досягнення поставленої мети» [3, с. 123].

О. Леонтєв вважає, що «предметом діяльності є її дійсний мотив, під яким розуміють предмет речовий або ідеальний, який спонукає і спрямовує на себе діяльність» [2, с. 68].

Здійснивши аналіз наукових джерел, ми дійшли висновку, що діяльність у всіх випадках є актом, що ініціюється суб'єктом, а не запускається зовнішньою дією. Тому діяльність – це не сукупність реакцій, а система дій, які зв'язані в єдине ціле з її мотивом. Мотив – це те, заради чого здійснюється діяльність, він визначає сенс того, що робить людина. Діяльність завжди носить продуктивний характер, тобто її результатом є перетворення як в зовнішньому

середовищі, так і в самій людині, її знаннях, мотивах, здібностях.

Значна кількість психолого-педагогічних досліджень присвячена проблемі пізнавальної діяльності (М. Головань, В. Ляудіс, В. Сластьонін, Н. Талізїна, Т. Тернавська, Т. Шамова, В. Шапар та ін.).

В. Сластьонін вважає: «Пізнавальна діяльність – це єдність чуттєвого сприйняття, теоретичного мислення і практичної діяльності. Вона здійснюється на кожному життєвому кроці, в усіх видах діяльності і соціальних взаємостосунках тих, хто навчається (продуктивна і суспільно корисна праця, ціннісно-орієнтаційна, художньо-естетична діяльність, спілкування), а також шляхом виконання різних наочно-практичних дій у навчальному процесі (експериментування, конструювання, розв'язання дослідницьких задач тощо). Але тільки в процесі навчання пізнання набуває чіткого оформлення в особливий, властивий тільки людині, навчально-пізнавальній діяльності, або навчанні» [10, с. 186].

Отже, пізнавальна діяльність є складною системою, в якості структурної одиниці якої можна виділити пізнавальну дію. Пізнавальна діяльність характеризується усвідомленням мети, в якості чого усвідомлюється і сама дія, яка веде до досягнення даної мети.

У навчальному процесі пізнавальна діяльність студента – це навчання, складний процес переходу від незнання до знання, від систематизованого пізнання предметного світу до оволодіння науковими знаннями. Змістом пізнавальної діяльності є знання, які отримує людина в процесі пізнання. Пізнання нового, невідомого є важким і складним процесом, здійснення якого вимагає напруженої розумової діяльності, спрямованої на створення нових стратегій, планів і прийомів сприйняття та переосмислення інформації. Таким чином, мова йде про продуктивну, перетворюючу діяльність особистості, котра знаходиться у тісному взаємозв'язку з активною пізнавальною діяльністю.

У наукових джерелах «активізація пізнавальної діяльності» також тлумачиться як «активна пізнавальна діяльність»; поєднується пізнавальна активність з пізнавальною діяльністю, оскільки пізнавальна активність є невід'ємною складовою компонентів пізнавальної діяльності. Так, М. Махмутов [4] визначає пізнавальну активність як «вияв у навчальному процесі вольової, емоційної та інтелектуальної сторін особистості».

Т. Шамова [13] пізнавальну активність визначає як «єдність діяльності, в якій проявляється особистість самого учня з його відношенням до змісту, характеру діяльності і бажання мобілізувати свої морально-вольові

зусилля на досягнення навчально-пізнавальної мети».

Г. Щукіна [14] пізнавальну активність пов'язує з інтересом та мотивом у навчанні, і вважає, що «пізнавальна активність є найсильнішим стимулом формування цілісної особистості, рівень якого залежить від розвитку інтересу в системі інших мотивів».

Заслуговує на увагу точка зору Л. Арістової [1], яка вважає, що активність пізнавальної діяльності проявляється у перетворюючій діяльності людини, передбачає перетворюючі дії суб'єкта навчальної діяльності щодо навколишніх явищ та предметів; що дії суб'єкта без наявності саме такого перетворюючого ставлення не можуть прийматися за показник активності. Вони, у кращому разі, можуть вказувати лише на моторність людини, що зовсім неадекватне активності її пізнання.

Таким чином, перетворююча діяльність особистості щодо предметів і явищ є необхідною умовою її активної пізнавальної діяльності. Де немає перетворюючої діяльності студента, немає й активності пізнавальної діяльності. Характерною особливістю продуктивного навчання має стати не вивчення студентом того, що вже існує, а постійне створення нових продуктів і, одночасно, пізнання невідомого, а це можливо, якщо викладачем створені умови для розвитку активізації пізнавальної діяльності студентів. Під час активного навчання відбувається формування у майбутнього фахівця здатності самостійно застосовувати знання та вміння в умовах, які змінюються; здібності оволодіння новими знаннями та вміннями під час переходу від однієї діяльності до іншої. Все це, в кінцевому рахунку, сприяє формуванню творчої особистості, котра спроможна використовувати здобуті знання у своїй подальшій професійній діяльності, нестандартно підходити до вирішення професійних проблем і завдань.

Доцільною є думка З. Слєпкань про те, «що активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів розуміється як цілеспрямована діяльність викладача, котра спрямована на розробку і використання такого змісту, форм, методів, прийомів і засобів навчання, які сприяють підвищенню пізнавального інтересу, активності, творчої самостійності студентів у засвоєнні знань, формуванні навичок і вмінь, застосуванні їх на практиці. Це напрямок діяльності студентів на пошуки вдосконалення нових знань» [11, с. 64].

Отже, пізнавальна активність визначається як стан, що передує діяльності і породжує її; як міра діяльності; як риса, якість особистості; як умова розвитку та результат

навчання та виховання. Пізнавальна активність – це своєрідний інтелектуально-емоційний відгук на процес навчання, вміння самостійно думати, орієнтуватися у новій ситуації, знаходити свій підхід до рішення задач, бажання не тільки оволодіти знаннями, але знати шляхи їхнього здобування, креативний та дещо критичний підхід до висновків інших і, як наслідок, повна незалежність у своїх думках.

При виборі викладачем ЗВО тих чи інших методів навчання, перш за все, слід прагнути продуктивного результату. При цьому студент має не тільки зрозуміти, запам'ятати та відтворити отримані знання, а й уміти ними оперувати, застосовувати знання у практичній діяльності в нестандартних і змінних умовах, установлювати причинно-наслідкові зв'язки під час аналізу процесів та явищ, конструювати власну діяльність тощо. Належна ступінь продуктивності навчання багато в чому залежить від рівня активності й мотивації навчально-пізнавальної діяльності студента.

Студент має стати суб'єктом власного навчання, здатним самостійно, критично і творчо мислити, ініціювати власні дії, регулювати власну пізнавальну діяльність. Таким студент стає лише тоді, коли організація навчального процесу в ЗВО протікає на особистісно-значущому рівні, перетворюється в процес міжособистісних відносин; коли і викладач, і студенти виступають як активні рівноправні суб'єкти навчального процесу. Тобто, мова йдеться про організацію навчального процесу на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії в системі «викладач – студент (студенти)». У результаті особистісної взаємодії в системі «викладач – студент» у майбутнього фахівця розвивається потреба у самовдосконаленні, оскільки саме викладач допомагає студенту порівняти «Я-реальне» і «Я-ідеальне» та дати йому педагогічну підтримку в розвитку на основі співпраці з ним. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія передбачає актуалізацію здатності студента не тільки активно реалізовувати свої плани та досягати поставлених цілей, а й координувати власну діяльність відповідно до інтересів і цілей інших повноправних суб'єктів навчального процесу.

Враховуючи вище викладене можемо зазначити, що студента необхідно поставити в позицію активного суб'єкта діяльності. Реалізації цієї головної задачі відповідають активні (інтерактивні) форми й методи навчання. На даний час використовуються різні напрями активізації пізнавальної діяльності, що включають різноманітність форм, методів, засобів навчання, виправданий і свідомий вибір яких за умов умілого та

педагогічно правильного поєднання суттєво впливає на ефективність навчальної діяльності, стимулює активність і самостійність студентів.

Як доводить власна багаторічна практична діяльність, спостереження за розвитком студентів, їхньою працею під час навчальних занять, анкетування та інтерв'ювання, то впровадження активних (в їхньому складі – інтерактивних) методів навчання у процес професійної підготовки майбутніх фахівців допомагає студентам опанувати навчальний матеріал в індивідуальному темпі, самостійно, використовуючи зручні способи сприйняття інформації, що викликає у них позитивні емоції і формує позитивну мотивацію навчання.

У навчальному процесі ми поєднуємо активні методи з традиційними методами навчання, це: проблемні методи, ігрові (ділові, рольові, імітаційні), метод Case Studies, мозкова атака та ін.

Серед низки активних (інтерактивних) методів навчання, котрі ми використовуємо у своїй практичній діяльності – є змагальні методи навчання, котрі, за нашими спостереженнями, є дієвим засобом активізації пізнавальної діяльності студентів. Змагання у навчанні – важливий фактор, який покращує засвоєння знань студентами, запам'ятовування навчальної інформації, урізноманітнює навчальний процес, стимулює студентів до навчання, спонукає їх до підвищення свого освітнього рівня, розвиває лідерські якості особистості.

Серед науковців та викладачів-практиків є як і «прихильники» застосування змагальних методів в навчальному процесі (котрих більшість), так і «противники». Ми відносимось «до стану прихильників», і в цьому аспекті ми покладемося на точку зору О. Павленко, яка зазначає: «Певний час педагоги прагнули не використовувати метод змагань, вважаючи, що він породжує конкуренцію, а це є не дуже позитивним для процесу навчання. Як видається, це не зовсім правильно. В економіці існують поняття «здорово» та «нездорово конкуренція». На відміну від «нездорової», «здорово» конкуренція сприяє ефективному розвитку підприємства. Те ж саме можна сказати і про змагальні методи, які дають можливість позмагатися 2–3 мікрогрупам між собою. Отже, метод змагань – це свого роду «здорова конкуренція». ... Цей метод впливає на вироблення вміння працювати одноставно й ефективно, розвиває логіку мислення, швидкість реакції, уміння «злагодженої командної взаємодії» [7, с. 280].

Змагальні методи дають можливість ефективно взаємодіяти в системі «викладач –

студенти» («студенти – студенти»), застосовувати продуктивні форми спілкування з елементами змагання, невимушеності, непідробної цікавості. Учасники змагання орієнтуються в нових ситуаціях, розвивають свою фантазію, уяву, які так необхідні для формування творчої особистості майбутнього фахівця.

З метою розкриття сутності методів, котрі входять до групи змагальних методів, ми послуговувались науковими та навчально-методичними працями О. Павленко [5; 6; 8]. До групи змагальних методів навчання вчена відносить: «оціни рішення», захист теми, на індивідуального переможця, КВК з певної навчальної дисципліни (цей метод включає кілька різних видів завдань змагального характеру), «хрестики-нулики» (цей метод включає кілька різних видів завдань змагального характеру), брейн-ринг з певної навчальної дисципліни та ін. Наведемо приклади деяких змагальних методів.

«Оціни рішення». У грі бере участь група, що розбивається на дві команди. З раніше пройденого матеріалу студентам однієї з команд пропонується для розбору невелика ситуація. Додатково членам команди вручають картки, що містять одне-два запитання і націлюють на висвітлення різноманітних сторін тієї проблеми, що поставлена в ситуації. Картки-завдання мають на меті забезпечити комплексний розгляд і розв'язання ситуації. Студенти можуть з урахуванням своїх інтересів і пізнань розподілити ці картки між собою за своїм вибором. Кожний член команди готує відповіді на запитання, які поставлені в картці. Підготувавши відповіді, команда проводить їхнє колективне обговорення, в ході якого аналізується запропонована ситуація. Інша ситуація вирішується аналогічно іншою командою. Рішення, запропоновані тією або іншою командою, обговорює група експертів, що складається з студентів на чолі з викладачем. Якість рішення оцінюється в балах.

«Захист теми». Група розбивається на дві команди. За допомогою викладача студенти однієї команди готують 3-4 проблемних питання або невеличкі ситуації з вивченої теми для іншої команди. Гра складається з запитань (ситуацій) і відповідей однієї команди іншій. Питання задають студенти, обрані командою. У відповідях беруть участь усі члени іншої команди, заробляють бали для своєї команди. Якщо відповідь здається членом іншої команди непереконливою, вони можуть її спростувати, але, за заперечення правильної відповіді, нараховується штрафний бал. Потім друга команда задає запитання першій. Виграє команда, що набрала більшу кількість балів.

Оцінює судейська колегія, що складається з декількох студентів і викладача. Цей варіант змагального методу можна використовувати для тематичного чи підсумкового контролю знань.

«На індивідуального переможця». Дошка ділиться на три частини. До кожної з них виходить студент. За декілька хвилин потрібно написати відомі формули, заповнити таблиці, скласти схему з певної теми. Виграє той, хто швидше і вірніше впорається з завданням. Або, на дошці пишуться терміни, головні для теми, яка вивчалась, кожний по черзі дає їм визначення. Виграє той, хто припустив менше помилок і набрав більшу кількість балів.

Для проведення підсумкового заняття, як доводить наша педагогічна практика, ефективним є застосування змагання «КВК», «Хрестики-нулики», що включають декілька різновидів завдань («Візитка команди»; конкурс «Ти – мені, я – тобі», «Ребуси», «Капітанський конкурс», «Запитання вболівальникам команди суперника», «Кросворд з навчальної дисципліни», «Домашнє завдання», «Естафета» та ін.). Під час таких навчальних занять відбувається узагальнення та систематизація знань з усього курсу навчальної дисципліни, оскільки всі різновиди змагань побудовані на теоретичних питаннях і практичних завданнях з навчальної дисципліни, які необхідно творчо адаптувати. У студентів розвивається почуття колективізму, «командного духу», уміння працювати злагоджено в команді, усвідомлення взаємодопомоги в команді, що є важливими якостями для подальшої професійної діяльності.

Застосування змагальних методів навчання у навчальному процесі розвиває мотиваційну сферу студента, позитивно впливає на активізацію пізнавальної діяльності, сприяє розвитку особистісних комунікативних якостей (уміння взаємодіяти з іншими суб'єктами, толерантності, уміння працювати в команді), поглибленню знань і набуттю певних практичних умінь... Усе це, зазначає О. Павленко, зрештою впливає на підвищення рівня професіоналізму студента» [8, с. 202].

Підсумовуючи викладене, можемо зазначити, що змагання інтенсивно стимулює пізнавальний процес; розвиває мотиви навчальної діяльності, мислення, уяву, рефлексію, саморегуляцію, загально-навчальні уміння та навички; створює умови для застосування знань, умінь та навичок у практичній діяльності; виховує самостійність, волю, здатність до співпраці, колективність, комунікабельність, особисту позицію. Така діяльність захоплива, але найголовніше – вона наближає тематику навчальних занять до

внутрішнього світу молоді, отже, викликає справжній інтерес до навчальних предметів та пізнання у цілому.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Вища освіта покликана забезпечувати формування майбутнього професіонала, який спроможний не лише оволодівати знаннями, вміннями та навичками майбутньої професійної діяльності, а й здобувати нові знання; зорієнтований на особистісний та професійний саморозвиток і готовий до подальшої професійної творчої діяльності. Усвідомлення цього потребує від викладачів вищої школи якісної підготовки майбутнього фахівця, яка залежить від вирішення основного завдання вищої школи. Це у свою чергу вимагає розробки нових підходів до навчання та їхнє впровадження у процес професійної підготовки у вищій школі, розвитку активізації пізнавальної діяльності студентів.

Застосування змагальних методів навчання у навчальному процесі ЗВО сприяє формуванню у студентів позитивного ставлення до навчання; розвиває відповідальність за рішення, що приймаються. Також дані методи навчання забезпечують стимулювання внутрішнього потенціалу творчої особистості майбутнього фахівця; формують сучасний стиль мислення з його характерними ознаками: креативністю, системністю, гнучкістю, динамізмом, перспективністю, об'єктивністю тощо.

У подальшому наша робота спрямована на визначення рівня сформованості активізації пізнавальної діяльності студентів, розробці концепції розвитку активізації пізнавальної діяльності студентів закладу вищої освіти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Аристова Л. П. Активность учения школьников / Л. П. Аристова. – Москва: Педагогика, 1968. – 141 с.
2. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность: учебн. пособ. / А. Н. Леонтьев. – Москва: Смысл, Академия, 2005. – 352 с.
3. Максименко С. Д. Загальна психологія : навчальний посібник / С. Д. Максименко. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 272 с.
4. Махмутов М. И. Проблемное обучение. Основные вопросы теории / М. И. Махмутов. – Москва: Педагогика, 1975. – 368 с.
5. Павленко О. О. Активізація навчання в економічній освіті з дисципліни «Методика викладання економіки». Модуль 6 / укл. О. О. Павленко. – Кривий Ріг: КЕІ КНЕУ, 2003. – 53 с.
6. Павленко О. О. Методичні вказівки до самостійної роботи з дисципліни «Методика викладання економіки». «Застосування змагальних методів навчання при викладанні економічних

дисциплін» / О. О. Павленко. – Кривий Ріг: КЕІ КНЕУ, 2003. – 49 с.

7. Павленко О. О. Навчальна активність студентів як визначальний фактор формування творчої особистості / О. О. Павленко // Педагогика высшей и средней школы: сб. науч. работ / глав. ред. проф. В. К. Бурак. – Кривой Рог: КГПУ, 2007. – Вып. 17. – С. 274–284.

8. Павленко О. О. Формування методичної культури викладача економіки: теоретико-методологічний аспект: монографія / О. О. Павленко. – Кривий Ріг: Вид. Р. А. Козлов, 2016. – 472 с.

9. Петровский А. В. Личность. Деятельность. Коллектив / А. В. Петровский. – Москва: Политиздат, 1982. – 255 с.

10. Сластенин В. А. Педагогика: учебн. пособ. для студ. высш. пед. учебн. завед. / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; под ред. В. А. Сластенина. – Москва: Академия, 2002. – 576 с.

11. Слепкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі / З. І. Слепкань. – Київ: НПУ, 2000. – 210 с.

12. Тернавська Т. А. Педагогічні умови активізації пізнавальної діяльності студентів ВНЗ у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін / Т. А. Тернавська // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. праць / Уманський держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. – Умань: Софія, 2008. – С. 96–102.

13. Шамова Т. И. Активизация учения школьников / Т. И. Шамова. – Москва: Педагогика, 1982. – 209 с.

14. Щукина Г. И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе / Г. И. Щукина. – Москва: Просвещение, 1979. – 160 с.

REFERENCES

1. Aristova, L. P. (1968). *Aktivnost ucheniya shkolnikov*. [Activity of the schoolchildren]. Moscow.
2. Leontev, A. N. (2005). *Deyatelnost. Soznanie. Lichnost*. [Activity. Consciousness. Personality]. Moscow.
3. Maksymenko, S. D. (2004). *Zahalna psykholohiia*. [General Psychology: a tutorial]. Kyiv.
4. Makhmutov, M. I. (1975). *Problemnoe obuchenie. Osnovnye voprosy teorii*. [Problem training. The main questions of theory]. Moscow.
5. Pavlenko, O. O. (2003). *Aktivizatsiia navchannia v ekonomichnii osviti z dystsypliny «Metodyka vykladannia ekonomiky»*. Modul 6. [Activation of training in economic education in discipline «Methodology of teaching economics». Module 6]. Kryvyi Rih.
6. Pavlenko, O. O. (2003). *Metodychni vkazivky do samostiinoi roboty z dystsypliny «Metodyka vykladannia ekonomiky»*. «Zastosuvannia zmahalnykh metodiv navchannia pry vykladanni ekonomichnykh dystsyplin». [Methodical instructions for independent

work on discipline «Methodology of teaching economics». «Application of competitive methods of teaching in the teaching of economic disciplines». Kryvy Rih.

7. Pavlenko, O. O. (2007). *Navchalna aktyvnist studentiv yak vyznachalniy faktor formuvannia tvorchoi osobystosti*. [Educational activity of students as a determining factor in the formation of a creative person]. Krivyy Rog.

8. Pavlenko, O. O. (2016). *Formuvannia metodychnoi kultury vykladacha ekonomiky: teoretyko-metodolohichniy aspekt: monohrafiia*. [Formation of methodical culture of the teacher of economics: theoretical and methodological aspect : monograph]. Kryviy Rih.

9. Petrovskiy, A. V. (1982). *Lichnost. Deyatel'nost. Kollektiv*. [Personality. Activity. The collective]. Moscow.

10. Slastenin, V. A., Isaev, I. F., Shiyanov, Ye. N. (2002). *Pedagogika: uchebn. posob. dlya stud. vyssh. ped. uchebn. zaved.* [Pedagogy: a tutorial]. Moscow.

11. Slipekan, Z. I. (2000). *Naukovi zasady pedahohichnoho protsesu u vyshchii shkoli*. [Scientific principles of pedagogical process in higher schools]. Kiev.

12. Ternavska, T. A. (2008). *Pedahohichni umovy aktivizatsii piznavalnoi diialnosti studentiv VNZ u protsesi vyvchennia psykholoho-pedahohichnykh dystsyplin*. [Pedagogical conditions of activization of cognitive activity of students of higher educational institutions in the process of study of psychological and pedagogical disciplines]. Uman.

13. Shamova, T. I. (1982). *Aktivizatsiya ucheniya*

shkolnikov. [Activization of schoolchildren's learning]. Moscow.

14. Shchukina, G. I. (1979). *Aktivizatsiya poznavatel'noy deyatel'nosti uchaschikhsya v uchebnoy protsesse*. [Activation of cognitive activity of pupils in the educational process]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МОЙСЕЄНКО Раїса Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та освіти Маріупольського державного університету.

Наукові інтереси: формування компетентності майбутніх фахівців в системі ЗВО; використання активних (інтерактивних) форм, методів навчання у навчальному процесі ЗВО; активізація пізнавальної діяльності студентів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MOISEIENKO Raisa Nikolaevna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Pedagogics and Education Chair of Mariupol State University.

Circle of scientific interests: formation of competence of future specialists in the system of higher educational institutions; use of active (interactive) forms, methods of teaching in the educational process of higher educational institutions; activization of cognitive activity of students.

Рецензент – д. п. н. професор Растрюгіна А. М.
Стаття надійшла до редакції 03. 09. 2018 р.

УДК 378.4.014.5(477) «185/191»

МОКЛЯК Володимир Миколайович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри загальної педагогіки та андрагогіки Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
ORCID: 0000-0001-9922-7667
e-mail: vovchik-teacher@rambler.ru

АВТОНОМІЯ ВІТЧИЗНЯНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ У ПОЛІТИЦІ МІНІСТРІВ НАРОДНОЇ ОСВІТИ (друга половина XIX –початок XX ст.)

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Досягнення вищої освіти на основі інноваційних перетворень і реформування, успішність основних напрямів економічного й культурного суспільного розвитку знаходяться в залежності від стану автономії в університетській освіті й можливості її свідомої і реальної інтенсифікації. У зв'язку з цим виникає потреба у вивченні позитивного досвіду автономізації вітчизняних університетів XIX – початку XX ст. З моменту заснування першого університету (Харківського імператорського,

1804 р.) й до Лютневої революції (1917 р.) Міністерство народної освіти Російської імперії очолювали 26 міністрів, кожен із яких проводив свою політику у сфері вищої освіти. Вивчення стану автономії вітчизняних університетів допоможе актуалізувати багатий досвід і використати його у процесі розбудови системи вищої освіти нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльність Міністерства народної освіти протягом 1802–1902 рр. детально описана в праці С. Рождественського. Особливості розвитку вітчизняної